

Ба Шурои диссертатсионии 6D.KOA-001-и
назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон
(734025, ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 17)

ТАҚРИЗИ

**муқарризи расмӣ ба диссертатсияи Исматуллои
Сунъатулло дар мавзӯи «Таъсири омилҳои миллию этникӣ
ба равандҳои сиёсии Шарқи анъанавӣ (таҷрибаи
Афғонистон)» аз рӯйи ихтисоси 23.00.02 – Ниҳодҳо,
равандҳо ва технологияҳои сиёсӣ**

Кори диссертатсионии Исматуллои Сунъатулло дар мавзӯи «Таъсири омилҳои миллию этникӣ ба равандҳои сиёсии Шарқи анъанавӣ (таҷрибаи Афғонистон)» барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои сиёсӣ ба шиносномаи ихтисоси 23.00.02 – Ниҳодҳо, равандҳо ва технологияҳои сиёсӣ, ки аз рӯйи он ба Шурои диссертатсионӣ мувофиқи фармоиши Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1-уми ноябри соли 2021, таҳти №311/01 ҳуқуқи қабули диссертатсияҳо барои ҳимоя дода шудааст, мувофиқ мебошад. Ҳамзамон таҳқиқот ба талаботи Феҳристи ихтисосҳои, ки аз рӯйи онҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон унвонҳои илмӣ дода мешаванд ва бо қарори Раёсати Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-юми ноябри соли 2017, таҳти №5/2 тасдиқ шудааст, мувофиқат мекунад.

Масъалаи миллию этникӣ дар Афғонистон заминаҳо ва хусусиятҳои хосро доро мебошад. Аҳамияти асосиро сатҳ ва моҳияти дохилии бӯҳрони Афғонистон касб намудааст. Пеш аз ҳама, барои дарки масъалаи мазкур омӯзиши вазъияти таърихӣ, географӣ, сиёсӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ, қавмӣ Афғонистон мақоми хоса пайдо менамоянд. Дар баробари ин, таҳқиқи мақом ва ҷойгоҳи хизбу ҳаракатҳои сиёсӣ ва тамоми нерӯҳои сиёсии кишвар, ки мубориза барои ба даст овардани ҳокимият аҳамияти муҳимро пайдо менамоянд. Чунин масъалаҳоро пеҷидагиҳои этникӣ ва забони

ҷомеа, муносибатҳои байни умумиятҳои иҷтимоӣ сиёсӣ, гуногуншаклию гуногунмазмунӣ фарҳанги суннатӣ, одатҳо ва анъанаҳои сиёсӣ боз ҳам мураккаб менамоянд.

Дурнамои низоми давлатдорӣ Афғонистон яке аз масъалаҳои мураккабтарин ва пурмуқовимати муосири байналмилалӣ аст, ки дер боз роҳи ҳал ва ба низоми муътадил омадани онро дарёфтани номумкин гардидааст. Муҳимтарин махсусияти Афғонистон ин аст, ки заминаҳо, омилҳо, хусусият ва ҳудудҳои он аз ҳуди фазои сиёсии Афғонистон фарохтар аст. Аз ин ҷост, ки муҳаққикон ҳангоми пажӯҳиши масъалаи Афғонистон ба масъалаҳои дигар, ки ба низоми муқовиматборӣ он таъсири муайянкунанда мерасонанд, рӯ оварда, кӯшиши таҳлил ва ҳулосагириҳои мантиқиро менамоянд.

Бухрони Афғонистон заминаҳои воқеӣ ва омилҳои амиқи худро дорад, ки бидуни шинохти онҳо дарки моҳияти масъалаи миллию этникӣ ва таъсири онро ба равандҳои сиёсии кишвар дарк намудан ғайриимкон аст. Инчунин, дар ин раванд бояд моҳияти ҳар ҳизбу гурӯҳу ҳаракати сиёсии кишвар, мавқеъгирӣ ва муносибати байни нерӯҳои сиёсӣ, баҳампайваस्ताгии қавмию забонӣ ҷомеа, муносибатҳои байниқавмӣ, хусусиятҳои фарҳанги суннатӣ ва ғайра мавриди омӯзиш қарор бигиранд.

Хусусиятҳои бухрони Афғонистон қисмати ночизи таҳқиқи масъалаи миллиро ташкил медиҳанд. Аз ин ҷост, ки тарафҳои дигари масъалаи Афғонистон зарурат ба таҳқиқ ва таҳлили амиқро касб кардаанд. Аз ҷумла, диссертант Исматуллои Сунъатулло низ ба ҳамин монанд вазифаҳоро пеши худ гузоштааст.

Диссертант кӯшидааст, ки тавассути омӯзиш ва таҳқиқи масъалаи милли ба паҳлуҳои мушаххаси он муроҷиат намуда, мақом ва ҷойгоҳи онро дар низоми муносибатҳои ҷомеаи афғонӣ муайян намояд. Масъалаҳои сиёсати мусолиҳаи милли, мақоми сарқонун ва парламент дар таҳкими низоми давлатдорӣ, гуногунандешӣ ва ҳизбҳои сиёсӣ, вазъи милли – этникии кишвар, ташаккули ҳизбу ҳаракатҳои ҷаф ва рост,

системаи сиёсии муосири Афғонистон, равандҳои эҳтимолии рушди давлат, сохтори конституционӣ, роҳу воситаҳои таъмини ваҳдати миллӣ дар шароити давлати гуногунмиллатро таҳқиқ намудааст. Ҳолати рӯзмаррагии мавзӯи таҳқиқотӣ низ дар ҳамин маълум мегардад.

Ба масъалаҳои назариявӣю методологии омӯзиши мавзӯи рӯ оварда, таҳлил ва хулосагириҳои амалии онро мадди назар намудааст. Чунин тарзи муносибат ба муаллиф имконият додааст, ки тавассути муайян намудани масъалаҳои рушди давлатдорӣ миллии Афғонистон, таносуби қавмӣ ин кишвар, нақши омилҳои миллӣ, динӣ ва қавмӣ дар раванди ташаккули давлати муосири Афғонистон, сохтори федеративиро дар шароити кишвар бевосита таҳлил намуда, ба фаҳми дурусти моҳияти он расад. Ҳолати натиҷагирии кори таҳқиқотӣ имконият медиҳад, ки хосиятҳои амалию воқеии он ба фаҳми дурусти масъала ворид гардида, падидаи воқеиро дар низоми мушаххаси муносибатҳо муайян намояд. Аз ин ҷост, ки кори диссертатсионии Исматуллои Сунъатулло аҳамияти калони назариявӣ ва амалиро касб намудааст.

Афғонистон, ки бо Ҷумҳурии Тоҷикистон марзи тӯлонӣ, муштарақоти фарҳангӣ, забонӣ, динӣ ва расму суннатҳои ягона дорад, беш аз чор даҳа аст, ки ҷанг идома дорад. Чунин вазъият ва авҷ гирифтани баҳсҳо дар мавриди зиддиятҳо ва ҳалли онҳо дар Афғонистон наметавонад боиси нигаронии сатҳи гуногун нашаванд. Сабаби шиддат гирифтани ихтилофоти этникӣ, пеш аз ҳама, дар он аст, ки қавмҳои сокини ин кишвар фикр мекунанд, ки ҳаққу ҳуқуқи онҳо дар қудрати сиёсӣ таъмин нашудааст. Ҳатто намояндагони қавми паштун ҳам, ки қудрати сиёсиро дар даст доранд, аз мавқеи худ дар низоми ҳокимият розӣ нестанд. Олимон, ки нақшаи қавмӣ Афғонистонро таҳия намудаанд, ба мавҷудияти 55-57 гурӯҳи этникӣ таъкид мекунанд, ки бо 33 забон гуфтугӯ менамоянд. Ба ин далел аст, ки Афғонистонро баъзе мутахассисон музеи қавмҳо, забонҳо, мазҳабҳо, расму суннатҳои гуногун меноманд.

Диссертант низоми ҳалли масъалаи илмӣ, аз ҷумламуқаррар намудани мақом ва нақши федерализмро дар муносибатҳои ҷомеаи Афғонистон тавсиф намуда, фаҳми умумии он ва сабабҳои сар задани баҳси федерализм дар Афғонистонро нишон медиҳад. Тӯлонӣ шудани ҷанг, ихтилофҳои сиёсӣ, идеологӣ, мазҳабӣ, қавмӣ, забонию самтӣ аз як тараф ва мудохилаи кишварҳои минтақавӣ ва қудратҳои ҷаҳонӣ аз тарафи дигар мебошанд. Таҷрибаи давраи ҷанг нишон медиҳад, ки дар баробари дигар омилҳои ихтилофоти қавмӣ дар солҳои ахир хеле тезтунд шудааст.

Исматуллои Сунъатулло дар раванди иншоӣ рисола аз доираи васеи адабиёти илмию оммавӣ ва санадҳои гуногун истифода намуда, кӯшидааст, ки хулосаҳоро дар рафти таҳияи кори диссертатсионӣ дар мавриди тақвияти андешаҳо истифода намояд. Он ҳолатест, ки паҳлуҳои аҳамияти махсуси илмии рисоларо тақвият мебахшад. Диссертант кӯшиш намудааст, ки сатҳи омӯзиши мавзӯ ва таҳлили амиқ, ба гурӯҳҳо ҷудо намудани адабиётро вобаста ба самти таҳқиқот дуруст дарк намуда, масъаларо матраҳ намояд.

Исматуллои Сунъатулло мақсад ва объекту предмети таҳқиқотро дуруст муайян намуда, иҷрои вазифаҳои ғузошташударо муваффақона анҷом додааст. Дар кори диссертатсионӣ ҳолатҳои нави таҳқиқоти илмӣ мушаххасан муайян гардида, онҳо илман асоснок карда шудаанд. Ба он ҷанбаҳое, ки федераликунонии Афғонистонро тавсиф месозанд, тавачҷуҳи махсус зоҳир намуда, ҳамин ҳолати навгониҳои рисола дар таркиботи нуктаҳои асосии ба дифоъ пешниҳодшаванда инъикос гардидаанд.

Диссертант ҷанбаҳои назариявӣ методологии мавзӯро таҳлил намуда, сатҳи амалишавии онҳоро дар амалияи ҷамъиятӣ нишон додааст. Ин ҳолатҳо далели онанд, ки муаллиф моҳияти масъалаи таҳқиқшавандаро дарк намуда, онро ҳам аз назари амалӣ ва ҳам аз ҷиҳати назариявӣ асоснок намудааст. Муаллиф дар раванди омӯзишу таҳлили мавзӯи диссертатсия низ аз методҳои зарурии таҳқиқоти сиёсӣ ва методҳои хосияти синегетикидошта ба таври хуб истифода намудааст.

Муаллифи диссертатсия дар рафти таҳқиқот ба масъалаҳои мухталифи низоми миллию этникӣ ва таъсири онҳо ба равандҳои сиёсӣ дар шароити Афғонистон таваччуҳи хоса намуда, ба натиҷаҳои назаррас ноил гардидааст. Дар робита ба ин, тарҳи федералии режими сиёсии Афғонистон мавриди омӯзиш қарор гирифтаанд.

Исматуллои Сунъатулло дар рафти таҳқиқоти диссертатсионӣ мақоми ваҳдати миллиро дар низоми навини ҷомеаи афғонӣ омӯхта, ба хулосаҳои зарурӣ расидааст. Баррасӣ намудани омилҳои берунӣ барои муайян кардани дурнамои рафъи бӯҳрони Афғонистон аҳамияти муҳим дорад. Бӯҳрони Афғонистон дар доираи манфиатҳои давлатҳои бузурги ҷаҳонӣ ва пурқудрати минтақа ба амал меояд. Дар ин раванд Афғонистон ҳамчун роҳи воридшавӣ ва нуфуз дар Осиёи Марказӣ ва наздикшавӣ ба хавзаҳои нуфузи абарқудратҳои дигар маънои нав пайдо мекунад. Афғонистон ҳамчун майдони набарди давлатҳои бузурги минтақавӣ ва ҷаҳонӣ дер боз боқӣ мемонад. Бахусус, ҳаммарзӣ бо Эрон ва Покистон Афғонистонро барои татбиқи баъзе нақшаҳои давлатҳои муқтадир барои ҳалалдор намудани тамомияти арзии онҳо мувофиқ гардонидааст. Аз ин ҷост, ки ҳар давлати абарқудрат барои афзоиши нуфузу эътибор ва мақоми хеш дар ин кишвар ва минтақаи атрофи он кӯшишҳои зиёде ба харҷ медиҳад. Муаллиф чунин масъалаҳои пешомади инкишофро мавриди таҳлил ва натиҷагириҳо қарор додааст.

Аҳамияти илмию амалии натиҷаҳои диссертатсия дар он ифода меёбад, ки тағйиротҳои сифатии равандҳои муосири сиёсии кишвар мавриди омӯзиш, таҳлил ва хулосагириҳои саҳеҳ қарор гирифтаанд. Натиҷаҳо ва хулосаҳоро метавон дар таҳқиқотҳои минбаъда, дар раванди ҳалли масъалаҳои миллию этникӣ ва таъсири онҳо ба равандҳои сиёсии Афғонистон истифода намуд.

Ҳамзамон маводҳои рисолаҳо дар рафти таълими бахшҳои гуногуни илмҳои сиёсӣ ва илмҳои дигари иҷтимоӣ, бахусус мочарошиносӣ истифода намудан бамаврид аст.

Муаллиф тавонистааст, ки масъалаҳои асосии таҳқиқотро ба таври кофӣ ва зарурӣ дар муқаддимаи диссертатсия асоснок намояд. Асосҳои назариявӣ, илми-амалӣ, методологӣ, навгониҳои таҳқиқот ва масъалаҳои барои дифоъ пешниҳодшударо ба таври барҷаста нишон дода, ҳолати истифодаи воқеии онҳоро муқаррар намояд. Дар се боби диссертатсия онҳоро ба таври амиқ мавриди таҳлил ва хулосагириҳо қарор диҳад.

Дар қисмати аввали диссертатсия, асосан масъалаҳои назариявӣю методологии таҳқиқи таҳаввули симои этникию сиёсии Афғонистон, хусусиятҳои асосии он мавриди омӯзиш ва хулосагириҳо қарор дода шудаанд. Бештар тарзи муносибати концептуалӣ истифода гардида, вазифаҳои таҳқиқотӣ анҷом дода шудаанд. Дар он таваччуҳи асосӣ ба масъалаҳои дода мешавад, таҳлили вазъи таърихию этникии Афғонистон, нақши хизбу ҳаракатҳои сиёсӣ дар танзими масъалаҳои миллию этникӣ ва моҳияти қавмӣ ҳаракатҳои сиёсии муосири Афғонистонро дар бар мегирад. Муаллиф бештар ба мазмун ва моҳияти масъалаи миллию этникӣ назар намуда, андешаҳоро тавассути овардан, ҷой додан ва тавсифи назари муҳаққиқони макон ва замони гуногун матраҳ намудааст. Диссертант дар натиҷаи таҳқиқоти худ муносибати таълимотҳои гуногуни низоми мазкурро мавриди омӯзиш қарор дода, мақом ва ҷойгоҳи масъалаи миллиро дар шароити Афғонистон тавсиф намудааст. Ӯ инчунин махсусиятҳои раванди федераликунонии Афғонистонро дар шароити ҳозира мавриди таҳқиқ қарор дода, ба натиҷаҳои назаррас расидааст.

Дар қисмати дуюми рисолаи диссертатсионӣ диққати муаллиф ба омӯзиши масъалаҳои моҳият ва хосиятҳои асосии назария ва амалияи федераликунонӣ ба таҳлили таҷрибаи ҷаҳонии демократияи федеративӣ ва дарки он дар Афғонистон, воқеияти этникӣ - қавмӣ ва таъсири он ба низоми сиёсии кишвар, инчунин андешаи федераликунонии Афғонистон аз мавқеи кишварҳои манфиатдор равона гардидааст. Баҳси низоми

федералӣ бар асоси принципҳои демократӣ дар Афғонистон баҳси тоза аст. Аз ҷониби дигар, бо таваҷҷуҳ ба печидагиро, ки роҳҳои амалӣ намудани он дар ҷомеа вуҷуд дорад, роҳандозии баҳсҳо ва гуфтугӯҳои амиқ, пажӯҳишҳои ҷомеашиносони антропологӣ ва ташкили семинарҳои конференсияҳо ва ҳамоишҳои академиро дар ин самт талабгор мебошад. Баҳши омӯзиш ва фарҳанги «Ҳизби конгресси миллӣ»-и Афғонистон ба манзури тавсифи усулҳои назариявӣ ва ҷустуҷӯи механизмҳои амалии муносиби низоми федералӣ, дарки дурусти асосҳои федерализм кори васееро роҳандозӣ намудааст.

Дар хулосаи диссертатсия муаллиф натиҷаҳои бадастовардари баён сохта, оид ба истифодаи амалии онҳо тавсияҳои муфид пешниҳод намудааст.

Саҳми муаллиф дар омӯзиши масъалаи мазкур дар он аст, ки ӯ дархостҳои худро мурабта ба сохта, пешниҳодоти амалӣ ва пешбиниҳои илмиро дар мавриди масъалаҳои таҳқиқшаванда мушаххасан ибраз намудааст. Ҳамаи ин шаҳодати он аст, ки муаллиф сатҳи касбияти заруриро пайдо намудааст ва қобилият ба таҳқиқоти илмиро дар фаъолияти ҳеш инъикос менамояд.

Аз рӯи мавзӯи диссертатсия муаллиф 5 мақолаи илмӣ дар маҷаллаҳои илмии тақрибшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таърифи расонидааст. Ҳамчунин, нуктаҳои асосии таҳқиқот дар 3 конференсия ва семинарҳои гуногуни илмию амалии донишгоҳию ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ дар шакли маъруза пешниҳод гардидаанд. Теъдоди маводи ҷопшуда ба банди 35-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-юми июни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ шудааст, мувофиқ мебошад.

Дар интишороти натиҷаҳои асосӣ, хулосаҳои таҳқиқот ва тавсияҳои муаллиф инъикоси худро ёфтаанд.

Автореферат ва корҳои илмие, ки доир ба мавзӯи таҳқиқотӣ ҷоп гардидаанд мазмуни асосии рисолаи диссертатсиониро ба таври зарурӣ инъикос менамоянд.

Диссертатсия ба талаботи банди 31-33-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-юми июни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ шудааст, мувофиқ мебошад. Он фарогири масъалаҳое мебошад, ки ба равандҳои миллию қавмӣ ва кӯшишҳо барои дарёфти роҳу воситаҳои қазияи Афғонистон пайваст аст. Диссертатсия аз ҷониби муаллиф мустақилона навишта шуда, дорои мазмун ва мантиқи ягонаи дохилӣ мебошад. Дар диссертатсия нуктаҳои илмие ба ҳимоя пешниҳод шудаанд, ки онҳо навгонии илмӣ маҳсуб меёбанд. Натиҷа ва нуктаҳои асосии ба ҳимоя пешниҳодшуда саҳми шахсии муаллифи диссертатсия дар раванди омӯзиши масъалаҳои миллию этникӣ ва моҳияти қавмӣ ҳаракатҳои сиёсии муосири Афғонистонро нишон медиҳанд.

Дар баробари муваффақиятҳо таҳқиқоти диссертатсионӣ аз баъзе норасогӣҳо ва иштибоҳҳо ҳолӣ нест. Аз ҷумла:

- бӯҳрони Афғонистон дар баробари зиддиятҳои қавмию этникӣ мушкилоти идеологӣ ва гуногунии мафкуравино дар худ инъикос менамояд. Муаллиф дар раванди таҳқиқотӣ ба масъалаи мазкур чандон тавачҷуҳ накардааст. Хуб мешуд, ба проблемаҳои идеологӣ ва мафкуравӣ, ки яке аз асосҳои муқовиматанд диққати бештар меод;

- Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Афғонистон марзи тулонӣ дорад. Боқӣ мондани заминаҳо ва пойгоҳҳои ташаккули ҳаракатҳои ифротгаро дар ин кишвар ноамниро ба як манбаи доимии таҳдид ба амнияти Тоҷикистон табдил додааст. Диссертант, ба таври мушаххас ҳолати кунунии бӯҳрони Афғонистон ва таъсири онро ба низоми бехатарии Ҷумҳурии Тоҷикистон нишон наодоаст;

- муаллиф омилҳои зиёди бӯҳрони Афғонистонро тавсиф намудааст. Аммо ба мақоми онҳо, аз ҷумла ба мақом ва ҷойгоҳи омилҳои динию

мазҳабии қазияи Афғонистон ба таври мушаххас ва амиқ муносибат накардааст;

- дар масъалаи федераликунонии Афғонистон муаллиф мавқеъ ва нақши давлатҳои минтақа, аз ҷумла, Эрон ва Покистонро чандон мавриди таҳлил қарор намодааст. Зеро дар масъалаи мазкур ин ду кишвар бетараф буда наметавонанд.

Дар маҷмуъ диссертатсияи мазкур таҳқиқоти анҷомёфта ба ҳисоб рафта, норасогиҳои дар боло зикршуда арзиши илмии онро кам намегардонанд.

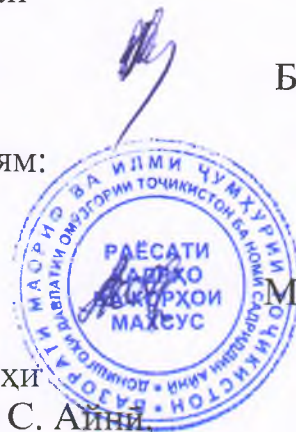
Хулоса, рисолаи диссертатсионии Исматуллои Сунъатулло бо рӯзмаррағӣ ва навғониҳои худ фарқ намуда, ба талаботҳо оид ба корҳои диссертатсионӣ дар мавриди дарёфти дараҷаи илмии номзади илм мувофиқ буда, муаллифи он сазовори ноил гардидан ба дараҷаи илмии номзади илмҳои сиёсӣ аз рӯйи ихтисоси 23.00.02 – Ниҳодҳо, равандҳо ва технологҳои сиёсӣ мебошад.

Муқарризи расмӣ:

Номзади илмҳои сиёсӣ, дотсенти кафедраи сиёсатшиносии Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи С. Айни

Бедилзода Ҳ.К.

Имзои Бедилзода Ҳ.К.-ро тасдиқ менамоям:
Сардори шӯбаи кадрҳои Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи С. Айни

Мустафозода А.

Суроға: Ҷумҳурии Тоҷикистон, Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи С. Айни, 734003, ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ 121.
Тел.: (+992 37) 224-13-83; 988616395

31.05.2024.